

संपादकीय

डिजिटल युगातले ख्रीसबलीकरण

झङ्गाचा आपल्या कामगारवर्गात स्थिरांचे प्रमाण सुमारे २४ टक्के आहे आणि भारताच्या एकूण राष्ट्रीय उत्पन्नातील स्थिरांचा वाटा १८ टक्के आहे. लिंगाधारित तफावत दूर करण्यात महाराष्ट्र आधारीची भूमिका बजावत आहे. राज्यातील ३६ जिल्ह्यांमध्ये राबवला जाणारा झास्फिल सच्चिद हा बहुआयामी कौशल्यविकास कांगड्रम म्हणजे झीसबलीकरण, झीशिक्षण आणि कौशल्यविकास यांसाठी केलेला एकात्मिक प्रयत्न आहे. फक्त मुख्यमंत्री यांनी सांगितलेली आगामी वर्षातल्या डिजिटल युआतल्या झी सबलीकरणासाठीच्या योजनांची ही तीव्री. देशाच्या विकासगाथेतील अनेक आधारावर महाराष्ट्र अग्रेसर आहे आणि २०२२ पर्यंत ट्रिलियन-डॉलर अर्थव्यवस्था होण्याचे महत्वाकांक्षी उद्दिष्टी राज्याने ठेवले आहे. महाराष्ट्र आज भारतातील सर्वाधिक समदृढ आणि साक्षर राज्यांपैकी एक आहे. तरीही अर्थव्यवस्थेतील स्थिरांचा सहभाग सुधारण्यासाठी आपल्याला अजून खूप काही करण्याची गरज आहे. त्याच्बरोबर त्यांना मिळणाऱ्या वेतनातही सुधारणा करण्याची गरज आहे. हे साध्य झाले तर आपण सध्याच्या लिंग निर्देशांकातील तफावत दूर करू शकू, असा विद्वास मला वाटतो. आपल्या कामगारवर्गात स्थिरांचे प्रमाण सुमारे २४ टक्के आहे आणि भारताच्या एकूण राष्ट्रीय उत्पन्नातील स्थिरांचा वाटा १८ टक्के आहे. मात्र, माहितीची असमान उपलब्धता, सर्धीचा अभाव तसेच तंत्रज्ञानाचा स्वीकार करण्याची व ते त्रिवृत्त धेण्याची क्षमता नसणे यामुळे स्थिरांना विकासाचे फायदे मात्र बहुतेकदा मिळत नाहीत. ग्रामीण भागात सामाजिक, सांस्कृतिक व धार्मिक स्वरूपाच्या अडथळांमुळे स्थिरांना आर्थिक संधी मिळण्यावर मर्यादा येते. जागतिक स्तरावर विचार करता, इंटरनेटने जोडल्या गेलेल्या पुरुषांच्या तुलनेत स्थिरांची संख्या २५० दशलक्षांनी कमी आहे. यातूनच मोठाया प्रमाणातील लिंगाधारित तफावत दिसून येते. झङ्गकिंजी ग्लोबल इन्स्टिट्यूटफक्या (एमजीआय) २०१८ च्या अहवालानुसार, भारतात लिंगसमानतेच्या उद्दिष्टाचा पाठप्रावाच केला

गेला किंवा स्क्रियांचा अर्थव्यवस्थेतील सहभाग १० टक्के वाढवा यासाठी प्रयत्न केले तर देशाच्या जीडीपीमध्ये २०१५ पर्यंत ७९० अबज डॉलर्सची वार्षिक भर पढू शकते किंवा जीडीपीमध्ये नेहमीच्या तुलनेत १८ टक्के वाढ होऊ शकते. आर्थिक संधी मिळवून देणारे काही पायाभूत घटक स्क्रियांना उपलब्ध व्हावेत यासाठी या अहवालात दोन विशिष्ट संर्धीवर भर देण्यात आला आहे. यातील पहिली म्हणजे स्क्रियांना डिजिटल तंत्रज्ञाने व वित्तीय उत्पादने अधिकाधिक प्रमाणात उपलब्ध झाली पाहिजेत आणि स्क्रियांचा विनामोबदला कामांमध्ये खर्च होणारा वेळ कमी झाला पाहिजे. घरगुती पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा, बालसंगोपन सेवांमध्ये सुधारणा, सुरक्षित प्रवासाच्या सुविधा, कामाचे ठिकाण घराजवळ असणे, अधिक वेगवान डिजिटल कनेक्टिव्हिटीच्या माध्यमातून घरून काम करण्याच्या संधी यांदूरे हा वेळ कमी केला जाऊ शकतो. स्क्रियांच्या डिजिटल व आर्थिक समावेशनाचा वेग वाढल्यामुळे त्यांच्यासाठी आर्थिक व सामाजिक सबलीकरणाच्या नवीन संधी निर्माण होऊ शकतात. डिजिटल प्लॅटफॉर्म्सचा वापर केल्यास बाजारपेठांचा, झानाचा आणि कामाच्या स्थितिस्थापक व्यवस्थांचा लाभ अधिक चांगल्या पद्धतीने घेता येतो हे तर सिद्ध झाले आहे. शिक्षणाच्या संर्धीमध्ये वाढ करणे, आरोग्यसर्वेची उपलब्धता सुधारणे, मनुष्यबळामध्ये सहभागाच्या संधी वाढवणे आदीच्या माध्यमातून स्क्रियांच्या सबलीकरणाआड येणारे सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक व धार्मिक अडथळे दूर करण्याची क्षमता डिजिटल समावेशनामध्ये आहे. अनेकविध उपक्रमांच्या माध्यमातून लिगाधारित तफावत दूर करण्यात महाराष्ट्र आघाडीची भूमिका बजावत आहे. राज्यातील ३६ जिल्ह्यांमध्ये राबवला जाणारा झारिकल

सखीफ हा बहुआयामी कौशल्यविकास कार्यक्रम म्हणजे झीसबलीकरण, स्त्रीशिक्षण आणि कौशल्यविकास यांसाठी केलेला एकात्मिक प्रयत्न आहे. ग्रामीण भागात ६० टक्क्यांहून अधिक स्त्रिया शेतीशी निगडित कामे करत असतात. शेती व्यवसायाला अपृच्या पावसाचा फटका वारवार बसत असतो. या स्त्रियांना नव्याने विकसित होणाऱ्या कृषी व अन्नपदार्थ प्रक्रिया केंद्रांमध्ये काम करता यावे यासाठी कौशल्य प्रशिक्षणाची गरज आहे. ज्ञप्रथममच्या स्पार्ट पीसीजीमार्फत पुरवला जाणारा डिजिटल कॉटेण्ट स्किल सख्यांपर्यंत पोहोचवला जातो. यामुळे एरवी डिजिटल कौशल्यांचा अंगीकार करण्यातील कठीण असा अडथळा म्हणजच संबंधित कॉटेण्टचा अभाव दूर होतो. स्किल सख्यांचा विचार पुढील पिढीतील नेत्या असा केला जात आहे. त्या भविष्यकाळात पंचायतीच्या सदस्य्य होऊ शकतात किंवा समाजातील स्त्रियांच्या प्रशांवर काम करण्याचा महिला ग्रामसभा तसेच संपूर्ण स्त्रियांच्या समित्यांचे नेतृत्व करू शकतात. स्थानिक आवश्यकता तसेच उपलब्ध संसाधनांवर आधारित असे आणखी काही कल्पक प्रकल्प आणण्याची आमची योजना आहे. डिजिटल रूपांतराची प्रक्रिया सर्वसमावेशक करण्यासाठी केवळ स्किल सख्यांनी नव्हे, तर आणखी अनेक स्त्रियांनी डिजिटल जगात भ्रमंती करणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्र सरकारने महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका मिशन (एमएसआरएलएम), टाटा ट्रस्ट आणि गुगल यांच्याशी सामंजस्य ठाराव करून (एमओयू) इंटरनेट साथी कार्यक्रम सुरु केला आहे. इंटरनेट साक्षरता तसेच उपजीविकेसाठी मदत ही उद्दिष्टे ठेवून हा कार्यक्रम स्त्रियांना इंटरनेट साथीफ म्हणून प्रशिक्षण देत आहे. या स्त्री साथी खेड्यातील अन्य स्त्रियांना दैनंदिन गरजासाठी इंटरनेट वापराचे शिक्षण घेण्यात मदत करतात. डिजिटली सबलीकृत स्त्रियांचे सर्वांत मोठे जाळे निर्माण करण्याचा हा प्रयत्न आहे. आज महाराष्ट्रातील तीनपैकी एका खेड्यामध्ये इंटरनेट साथी सक्रिय आहे. सर्टेंबर २०१८ मधील आकडेवारीनुसार, एकूण ३५०० साथी कार्यरत असून, त्यांनी २१ लाखांहून अधिक स्त्रियांना इंटरनेट वापराचे तसेच त्यापासून होणाऱ्या लाभांचे शिक्षण दिले आहे. या जाव्यातील स्त्रियांना डिजिटल उद्योजक (डीई) म्हणून काम करण्यासाठी प्रोत्साहन दिले जाईल. तंत्रज्ञानाचा लाभ घेत समाजाला सेवा पुरवण्यासाठी तसेच त्याच वेळी काही उत्पन्न मिळवण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहन दिले जाईल. राज्य सरकारने परिश्रमाने तयार केलेल्या सामान्य सेवा केंद्रांच्या नेटवर्काला हे स्त्रियांचे नेटवर्क पूरक ठरेल. मोबाइल सायबर कॅफे, क्लाउडवर आधारित मुद्रणाच्या सुविधा यांसारख्या उद्योजकतेच्या रोचक संधीही निर्माण होऊ लागल्या आहेत. राज्याने डिजिटल कौशल्यांना भविष्यकाळातील जीवन व्यवहार कौशल्ये म्हणून मान्यता दिली आहे. त्याचप्रमाणे विशेषत: स्त्रियांमध्ये या क्षमता निर्माण करण्यासाठी सरकार ओरेंकल, मायक्रोसॉफ्ट आणि अन्य अनेक आघाडीच्या तंत्रज्ञान कंपन्यांसोबत काम करत आहे. महाराष्ट्र हे देशातील सर्वांत जास्त डिजिटल साक्षरता असलेल्या राज्यांपैकी एक आहे. त्याचप्रमाणे अधिक समावेशक डिजिटल भारताच्या मार्गावरही महाराष्ट्र आघाडीवर राहील,

आधिक सक्तम होण्यासाठी कृत्रिम बुद्धिमत्तेचे तत्रशान समजून घेणे आवश्यक प्रधान सचिव ब्रिजेरा सिंह नागपूर प्रेस क्लब येथे पत्रकारांसाठी विरोष व्याख्यान

आपली पत्रकारिता रिअलटाईम करण्यासाठी एआय उपयुक्त

नागपूर, दि. १९ : माध्यमात कायरत
 असलेल्या प्रत्येक व्यक्तिला अधिक
 माहिती सक्षम होण्याचा मार्ग कृत्रिम
 बुद्धिमत्तेने म्हणजेच झाएआयफ ने उपलब्ध
 करून दिला आहे. आपल्या मातृभाषेतून
 मिळणा-या ज्ञानाला ज्या मर्यादा होत्या,
 त्या मर्यादा आता झाएआयफ च्या माध्यम
 तून कमी ज्ञाण्या आहेत. ज्या भाषेत
 आपल्याला माहिती हवी आहे, त्या भाषेत
 ती सहजरीत्या उपलब्ध होते. त्यामुळे
 कृत्रिम बुद्धिमत्तेपासून दूर राहण्यारेवजी
 तत्रज्ञान समजून घेणे आणि आपल्या
 वापरातून ते अंदिक परिपूर्ण करण्याची
 जबाबदारी आपल्या सर्वची आहे, असे
 प्रतिपादन माहिती व जनसंपर्क विभागाचे
 प्रधान सचिव तथा महासंचालक ब्रिजेश
 सिंह यांनी केले.

व जनसंपर्क महासंचालनालयाच्या
संचालक नागपूर कार्यालयाच्या
वतीने झार्टिंफिशल इंटेलिजन्स इन
जर्नालिज्मसफ (कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि
पत्रकारिता) या विषयावर आयोजित
कार्यक्रमात ते बोलत होते.
ज्येष्ठ पत्रकार तथा माजी राज्य माहिती
आयुक्त राहुल पांडे अध्यक्षस्थानी होते
कायेक्रमास नागपूर प्रेस क्लबचे अध्यक्ष
प्रदीप मैत्र, माहिती व जनसंपर्क मंत्री
हासंचालनालयाचे नागपूर - अमरावती
विभागाचे संचालक डॉ. गणेश मुळे,
माहिती संचालक किंशोर गांगुर्डे, दयननंद
कांबळे उपस्थित होते.
श्री. ब्रिजेश सिंह म्हणाले, कोणतेही
नवीन तंत्रज्ञान आले की नोक-यांची
कमी होतील, अशी एक भीती व्यक्त करा
होत असते. मात्र तंत्रज्ञानातुन नवनवीन

सधा निमाण झाल्याचा प्राचता अपण
आजवर घेत आलो आहोत. कृत्रिम
बुद्धिमत्तेच्या बाबतीतही अशीच भीर्ती
व्यक्त केली जात आहे. वास्तविक
याचा परिपूर्ण वापर जर करता आला
नाही, तर संबंधितांना आपल्या नोक-
या गमाविण्याची भीरी अधिक आहे
हे माध्यम वापरतांना मात्र प्रत्येकाला
अगोदर स्वतःला सिद्ध करावे
लागेल. एआयच्या माध्यमातून जी
काही माहिती आपल्यासमोर येईल,
त्या माहितीला अधिक पडताळून
घेणे, त्यात असलेल्या त्रुट्या दुरुस्त
करून अधिक परिपूर्ण करणे, अशा
माहितीला नैतिक व संवैधानिक दृष्टीने
पडताळून पाहणे व दक्ष राहून चुकावा
दुरुस्त करणे, याचे भान प्रत्येकाने
ठेवले पाहिजे, असा इशाराही त्यांनी

यावळा बालताना दिला.
आज विविध समाजमाध्यमांच
लोकांवर प्रचंड प्रभाव आहे. यात अनेक
धोके आहेत. एखादी व्यक्ती गाफील
राहून आपल्या मोबाईलवर आलेल्या
चुकीच्या संदेशाला बळी पडला तज
त्याला आर्थिक फसवणूकीलाही तोंडवा
द्यावे लागते, याची अनेक उदाहरणे
आहेत. यातील भीती बाजुला सारखन
आपण दक्ष असायला हवे. इतर
प्राणीमात्रांबद्दल व्यक्ती म्हणून, म
णूस म्हणून ज्या मानवतेच्या दृष्टीने
आपण त्याना पाहतो, त्याच दृष्टीमध्ये
संवेधानिक व सत्य -असत्य य
परिभाषेत सावध होत झाएआयफ ल
आपण जवळ केले पाहिजे. कोणीही
उत्सुकता ही ज्ञानाच्या स्त्रोतांपर्यंत

या उत्सुकतला आपण गुगलचा जाडे
देऊन समाधान करून घेतले. आत
या उत्सुकतेचे अधिक पुढचे पाऊल
म्हणून एआय मार्फत मिळणा-य
माहितीकडे पाहावे लागेल, असे
त्यांनी सांगितले.

अद्यक्षीय भाषणात माजी राज्य
माहिती आयुक्त राहुल पांडे म्हणाले,
आपल्यामध्ये मुळात असलेल्या
गुणवत्तेसोबतच कृत्रिम बुद्धीमत्तेच
योग्य वापर करणे गरजेचे आहे. भारत
विरोधी कृत्य करण्यासाठी एआय च
वापर होणार नाही, यासाठी एआय चं
माहिती भारतीय पद्धदीने तयार करणे
आवश्यक आहे. मराठी भाषेलासुधा
एआय शी जोडावे लागणार आहे
तसेच अशा कार्यशालांनंते अधिकारीकृत

आयाजन व्हाव, अशा अपक्षाहो राहुल पांडे यांनी व्यक्त केली. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक नागपूर प्रेस क्लबचे अध्यक्ष प्रदीप मैत्र यांनी केले. संचालन माहिती व जनसंपर्क म हासंचालनालयाचे संचालक डॉ. गणेश मुळे यांनी तर आभार माहिती संचालक दियानंद कांबळे यांनी मानले. कार्यक्रम आला ज्येष्ठ पत्रकार बाळ कुलकर्णी, धर्मेंद्र झोरे, भुपेंद्र गणवीर यांच्यासह विविध माध्यमातील पत्रकार, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाचे अधिकारी उपस्थित होते. तसेच राज्यातील जिल्हा माहिती कार्यालये आणि विविध पत्रकारिता संस्थांनी ऑनलाईन पद्धतीने व्याख्यानाचा लाभ घेतला.

